

korpusu otvara nove istraživačke teme, istodobno pružajući nove informacije o jezičnoj uporabi do kojih istraživači tradicionalnim pristupom ne bi mogli doći.

Ovako lako shvatljiv i razumljiv pristup jezičnim temama plijeni pozornost šire čita-lauke publike, od studenata dodiplomskih studija pa do profesionalnih istraživača.

Antun Halonja

Dogovorom do pravopisa

(*Slovenski pravopis*, SAZU i Inštitut za slovenski jezik ZRC SAZU, Založba ZRC, Ljubljana 2001, XV + 1805 str.)

Pojava novoga pravopisa u mnogim je sredinama prvorazredan kulturni događaj jer izaziva pozornost ne samo jezikoslovaca nego i šire javnosti. Promjene koje obično donose izdanja novih pravopisa nerijetko su izvor otporu i burnim raspravama (podsjetimo se bure oko novoga njemačkoga pravopisa, da ne spominjemo hrvatsku situaciju). Slovenci su dobili novi pravopis pa ćemo ga ovdje prikazati zbog dvaju razloga, koji nam se, s obzirom na naše nesređeno pravopisno stanje, čine poticajnim. Prvo, ovaj pravopis (djelomice zbog sadržaja, a djelomice i zbog opsega) uvelike odudara od predodžbe koju imamo kad kažemo pravopis, pa je zanimljiv sa stručnoga stajališta; drugo, vrlo je poučan način na koji je nastajao, izuzme li se vrijeme potrebno za njegov nastanak.

Prvi popis riječi i prva pravopisna pravila u slovenskom se jeziku javljaju već 1584. godine u Bohoričevoj gramatici. Od 17. stoljeća pravopisna se pravila nalaze u predgovorima raznih knjiga. Pravopisni dio imaju i sve značajnije gramatike od Pohlinove (1768) preko Kopitarove (1808) i Janežičeve (1854) do Škrabčeva gramatičkoga opisa (1893).

Prvi samostalni pravopis Slovenci su dobili koncem 19. stoljeća (Fran Lovce, 1899). Nakon toga slijede još dva autorska (Anton Breznik, 1920, i Anton Breznik i Fran Ramovš, 1935). Četvrti (1950) i peti pravopis (1962) izdaje SAZU. Šesti je pravopis nastajao razmjerno dugo. Samo se na prvi dio, prijedlog pravopisnih pravila, čekalo do 1981, tj. punih 19 godina. U tom je obliku taj pravopis izlazio u pet izdanja, i konačno, u ovom šestom izdanju (2001) izlaze pravopisna pravila i pravopisni rječnik u jednoj knjizi.

Slovenski pravopis (2001) djelo je uredničkog odbora za pravopisna pravila i uredničkoga odbora za pravopisni rječnik pravopisnoga povjerenstva koje djeluje unutar SAZU, te redaktora i strukovno-tehničkih suradnika Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša.

Dakle, kao i hrvatska, slovenska je pravopisna tradicija (ovdje se misli na pravopisne knjige) duža od jednoga stoljeća, samo za razliku od hrvatske njihovom se pravopisnom problematikom i samom pravopisnom normom već više od pola stoljeća bavi povjerenstvo, odnosno ugledni stručnjaci koji rade pod pokroviteljstvom najviše znanstvene ustanove – Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Jezičnu pravopisnu politiku ne vode pojedinci prema vlastitim kriterijima, već je njezino kreiranje i provođenje, pa tako i nastanak ozbiljna normativna priručnika kakav je pravopis, rezultat timskoga rada jezičnih stručnjaka i njihova međusobna dogovora. Naravno, može se postaviti pitanje jesu li sva rješenja uvijek i najbolja. No, svakako je put njihova donošenja najbolji jer se, kako su i donesena, dogovorom mogu dograđivati i mijenjati.

S pripremama za novi pravopis započelo je povjerenstvo za slovensku gramatiku, pravopis i pravogovor pri SAZU (A. Bajec, J. Rigler, J. Toporišič) 1972. godine. To je povjerenstvo 1973. prošireno. Prijedlog je pravopisnih pravila završen 1976. godine. Nakon pregleda u SAZU glavni su dijelovi

pravopisnih pravila objavljeni s komentari-
ma u *Slavističnoj reviji* (1977, 1979, 1980).
Godine je 1980. Akademija odlučila da se
prijedlog pravopisnih pravila (u cijelosti)
objavi u posebnoj knjizi i time omogući ja-
vna uporaba. Knjiga izlazi 1981. pod naslo-
vom *Načrt pravil za novi slovenski pravopis*.
Nakon njezina izlaska započela je javna
rasprava. Pojedinci različitih struka svoje su
primjedbe o *Načrtu* slali u Institut za sloven-
ski jezik. Poslije je sastavljeno povjerenstvo
koje je bilo zaduženo razmotriti sve pristigle
primjedbe, komentare i savjete.

I tako, nakon mukotrpana i dugogodi-
šnjega rada, konačno, 15. studenoga 2001.
ovaj je veliki pravopis ugledao svjetlo dana.
Slovenski pravopis ima 1805 stranica i podi-
jeljen je na dva dijela. Na pravopisna pravila
otpada 305 stranica, a na pravopisni rječnik
1500. Na kraju prvoga dijela, tj. pravopisnih
pravila, nalaze se rječnička pravila. Pravo-
pisni rječnik ima 92.591 natuknicu (rječni-
čki članak) i 38.863 podnatuknice, ukupno
dakle 131.454 natuknice i podnatuknice.

Glavni je izvor općih imenica za natu-
knice i podnatuknice *Slovar slovenskega*
knjižnega jezika (SSKJ), potom specijalizi-
rani leksikoni i rječnici, npr. *Leksikon Can-*
karjeve založbe, *Veliki splošni leksikon*, *Enci-*
klopedija slovenskega jezika, *Pravopis medi-*
cinskih izrazov, *Enciklopedija Slovenije*, *Le-*
ksikon imen, *Slovenska krajevna imena*, ali i
različiti časopisi, revije, radio i televizija.

Pravopisna pravila, koja čine prvi dio
Slovenskega pravopisa, prvi su put objavlje-
na 1990. godine u zasebnoj knjizi: *Slovenski*
pravopis, 1 – Pravila. Neka su pravila u nje-
govu novom izdanju 1994. godine dopunje-
na, a 1997. je izrađeno i predmetno kazalo.
Sadašnje je šesto izdanje ponovno pre-
gledano. Budući da taj prvi dio nije nov i da
je već bio dostupan javnosti, ovdje ćemo
spomenuti nekoliko njegovih sastavnica
koje ga razlikuju od hrvatskih pravopisa. Za
korisnike pravopisa vrlo su korisni dodaci
uz pravila pod naslovom *Posebnosti i Pomni*.
U drugom poglavlju, u kojem je zapravo
popis "pravih" pravopisnih pravila (velika i

mala slova, pisanje stranih imena, pravopisni
znakovi, sastavljeno i rastavljeno pisanje...),
dosta je toga obuhvaćeno što se nalazi u
pisanim tekstovima. Najzanimljiviji dio prav-
opisnih pravila njegovo je prvo poglavlje:
Nauk o pisnih znamenjih. Tu se osim pravila
o pisanju brojeva navodi kako se bilježe
znakovi za postotke, paragrafe, stupnjeve,
minute, sekunde... Dalje, ovdje se mogu
naći i znakovi koji se rabe u matematici:
znak za plus, za minus, znak jednakosti,
dijeljenja, množenja, znak za razlomačku
crtu, korijen, zatim kvadrat i ostale potencije,
a onda i grčki alfabet kojega se slova rabe u
geometriji. Posebna su skupina znakovi iz
logike koji se uporabljaju i u drugim znano-
stima. To su znakovi za jednakost, nejedna-
kost, posljedičnost, veću ili manju vrijednost
itd. Tomu treba dodati i popis korekturnih
znakova s njihovom primjenom na konkre-
tnom tekstu (str. 7). Premda je riječ o usko
specijaliziranim znakovima, dobro je da su
na jednom mjestu i da znatiželjnik može
provjeriti u lako dostupnom priručniku
kako ih treba pisati i što oni znače.

Prvi dio završava odjeljcima pod naslo-
vima *Zvrstnost*, *Preglednice*, *Slovarček jeziko-*
slovnih izrazov i *Slovaropisna pravila*. U njima
se nalazi popis s tumačenjima kratica odre-
dnica (stilske, funkcionalne, vremenske...) koje se obično rabe u rječnicima, popis gla-
sovnih vrijednosti slova, opsežan pregled
transliteracije i transkripcije slova iz vrlo
velikoga broja jezika u slovenski slovo-
pis, a tu je i mali rječnik uporabljenih jeziko-
slovnih naziva kako bi se olakšalo razumije-
vanje ove knjige. U dodatku je koristan pri-
log *Priprava tipkanega besedila za tisk*.

Od pravopisa se očekuje da odgovori na
pitanja kako se što pravilno piše i eventual-
no komentira zašto se baš tako piše. Pred
poglavljima *Glasonslovje*, *Oblikoslovje* i
Besedotvorje ostali smo stoga zatečeni. Očito
se ni slovenski jezikoslovci nisu uspjeli oslo-
boditi svega onoga što ne pripada pravopisu.
A pravopisu svakako ne pripada opis vrsta
imeničke sklonidbe i njihovih posebnosti,
rod imenica, naglasak u složenicama itd.

Suvremenomu se obrazovanomu čovjeku pri pisanju nameće toliko pitanja da nakon čitanja ovih brojnih pravopisnih pravila nužno zaključujemo da je sazešlo vrijeme za pojavu specijaliziranih pravopisa. Potrebni su opći, školski, veći i manji, specijalizirani, npr. računalni, tiskarski...

Pravopisni rječnici, pa tako i slovenski, u nizanju natuknica slijede leksikografska načela po kojima u natuknicu dolaze leksičke jedinice u svom kanonskom, zapravo osnovnom gramatičkom liku. U hrvatskom se pravopisu tako nalazi npr. natuknica *mast*, iako je samo instrumental te imenice pravopisni problem, dok se u novom slovenskom pravopisu osim takvih natuknica nalaze i natuknice čiji ni drugi oblici nisu pravopisno zanimljivi, npr. *mama, tata, vino...* Jedino se po tome (kanonskom liku) ta dva pravopisna rječnika podudaraju. Naime, u slovenskom je pravopisu riječ o rječničkim člancima s ortografskim, naglasnim, morfološkim, sintaktičkim i stilskim podacima, a po potrebi i sa semantičkim i referencijskim. Stilski obilježenim ili preneseno uporabljenim riječima i leksičkim skupinama dodane su neobilježene (neutralne) istoznačnice.

Kako je takav način izrade pravopisnoga rječnika neuobičajen, odnosno nije samo popis/propis pravopisno obilježenih riječi, pokušat ćemo ga ovdje detaljnije prikazati.

Rječnički članak započinje natuknicom, a sastoji se od glave, zaglavlja i objašnjenja (tumačenja).

Glavu čini osnovni (kanonski) lik riječi, zapis teže predvidljiva ili nepredvidljiva izgovora i oznaka vrste riječi. Glava započinje natuknicom (deblje otisnuta riječ, sintagma ili morfem). Natuknica i njezin drugi osnovni oblik (kod pridjeva druga dva oblika) većinom je jednorječna, ali se pojavljuju i dvorječne i višerječne natuknice, npr. **Devica Orleanska, nota bene, pokronati ga, fair play, Društvo novinarjev Slovenije.** Iza natuknice slijedi odrednica vrste riječi. Imenice su označene rodom, glagoli vidom, pridjevi sa sva tri roda, a ostale vrste riječi

samo kraticom za tu vrstu riječi. Kad izgovor natuknice ili nekoga njezina drugog oblika nije predvidljiv (ili je teško predvidljiv), ispred odrednice vrste riječi zapisan je, u uglatoj zagradi, njezin izgovor.

U zaglavlju se nalaze teže predvidljivi ili nepredvidljivi oblici dane natuknice. Obično su to riječi miješanoga naglasnoga tipa. Za razliku od imenica i pridjeva koji većinom nemaju zaglavlje, jer se s obzirom na natuknicu ništa ne mijenja, gotovo ga svi glagoli imaju, npr. **dělati** -am nedov. -ajóč, -áje; -an -ana. Posljednji dio zaglavlja rječničkoga članka čini zapis naglasaka (u okrugloj zagradi) koji upućuje na naglasni tip riječi. Ako se riječ naglašava po dva različita tipa naglašavanja, navode se i jedan i drugi naglasak, tj. naglasni tip (npr. **gárje** -rij ž mn., pojm. (á â) |kožna bolezen|). Kada svi osnovni oblici riječi imaju isti naglasak, u okrugloj je zagradi samo jedan naglašeni samoglasnik (**kakóvost** -i ž, pojm. (ó) ~ izdelka; certifikat ~ i).

Objašnjenje (tumačenje) dio je rječničkoga članka koji slijedi iza zaglavlja. Imaju ga gotovo sve natuknice. To može biti uputnica, normativna odrednica, strukovna odrednica, stilska odrednica itd. Bez objašnjenja su npr. prezimena. Rijedak je tip objašnjenja uporaba natuknice i njezina identifikacija (npr. **ládja** -e ž (á) ~ izplove iz pristanišća; vesoljska ~; |del cerkve|; **Hrváška** -e ž, zem. i. (â) |evropska država|). U toj je posljednjoj (uspravnoj) zagradi zapis općenit i ne nadomješta značenje i definiciju općih ili specijaliziranih rječnika i leksikona.

Nakon objašnjenja slijede podnatuknice, ali samo kod imenica, pridjeva, priloga i glagola. Kod imenica su to modijski parnjak i posvojni oblici pridjeva, a kod pridjeva konverzijom dobivena imenica ili neka druga vrsta riječi (npr. **operíranec** -nca m z -em člov. (í) **operíranka** -e ž, člov. (í) **operíránčev** -a -o (í); **dóber** dóbra -o... **dóbra** -e ž, rod. mn. -ih (ó)... **dóbro** -ega s, pojm. (ó)...). Kod toponima podnatuknice su njihovi ktetici i etnici, te njihovi posvojni pridjevi (npr. **Kanálska**

dolina -e -e ž, zem. i. (â î) | pokrajina v severni Italiji | v ~ i ~ i **kanálski** -a -o in kanalsko-dolínski -a -o (â; î) **Kanálec** -lca m s -em preb. i. (â) **Kanáalka** -e ž, preb. i. (â) **Kanálcév** -a -o (â)).

U pridjevnom i glagolskim rječničkim člancima navedena je valentnost (npr. **laziti** ... **laziti okrog koga/česa**; **laziti za kom/čim**; **oddvajati** ... **koga/kaj od koga/česa**; **oddvajati kaj za kaj**).

Nakon samog opisa *Slovenskoga pravopisa* (pravila i rječnika) trebalo bi nešto reći i o pravopisnoj teoriji i o pravopisnoj praksi jer je pravopisna norma jedna od normâ standardnoga jezika. Ona se, dakle, propisuje pravopisnim priručnicima. Važan su dio pravopisa – pravopisni rječnici (vrsta normativnih rječnika). Oni sadrže (prema važećoj pravopisnoj normi) pravilno napisane riječi standardnoga jezika. U pravopisni rječnik ne ulaze sve riječi određenoga jezika jer on nije i ne smije biti ni deskriptivan, ni objasnidbeni, ni ortoepski. On nije ni gramatika ni jezični savjetnik. U njega, prema tome, ne bi smjele ulaziti pravopisno neutralne riječi, nego samo one koje su pravopisno obilježene, odnosno pravopisno zanimljive.

Riječi koje se nalaze u pravopisnom rječniku trebale bi korisniku pokazati samo to kako se one pravilno pišu, odnosno trebale bi podlijevati isključivo ortografskoj i nijednoj drugoj normi (npr. gramatičkoj, leksičkoj ili pak ortoepskoj). Zbog toga je prosječnomu korisniku pravopisa dio koji u njemu čini pravopisni rječnik uporabno bliži i korisniji od dijela koji sadrži pravopisna pravila jer pomoću njega brže dolazi do određena podatka.

Slovenski su jezikoslovci obavili velik posao. Nije na nama da sudimo jesu li sva pravopisna pitanja zadovoljavajuće riješena. Naš je dojam da im je pristup bio maksimalistički te da je ovaj priručnik upravo zbog toga tako velik, što će korisnicima zacijelo smetati pri služenju njime, a ponajviše pri svladavanju pravila. Čini se da osnovni normativni priručnici postaju sve

opsežniji i da je potreba za malim, praktičnim i informativnim priručnicima samo san. Ne postajemo li svi u ovo doba brze komunikacije pomalo nepismeni?

No, kada bismo pokušali zanemariti i veličinu i opsežnost i teško snalaženje, nikako ne možemo zanemariti tužnu činjenicu da naši susjedi “ne znaju” ime jezika države s kojom graniče. I ne samo da “ne znaju” ime jezika nego “ne znaju” ni koje nam je službeno pismo. Prvo, u poglavlju o transliteraciji, potpoglavlje *Slovenske latinične pisave* (str. 146), nalazimo ovaj naslov: *Srbska oz. hrvaška pisava* – gdje objašnjavaju kako se latinična slova koja oni nemaju (ć, đ, nj, lj) prebacuju u slovenski slovopis. A primjeri su, svi do jednoga, srpski (npr. Nikšić – Nikšič, Đorđe – Djordje...). Drugo, u istom poglavlju (str. 177) hrvatski jezik nalazimo kao *srbsko-hrvaški*, a *srbsko-hrvaška pisava* pripada poglavlju *Cirilične pisave*. U tom bismo poglavlju i očekivali srpske primjere, kao što i jesu, ali nikako ne bismo očekivali ni taj naziv jezika ni taj naziv pisma.

Nadamo se da će slovenski pravopisci u sljedećem izdanju ovoga pravopisa ispraviti ovu bolnu pogrešku.

Ermina Harambašić

Poredbenost u frazeologiji

(Željka Fink-Arsovska, *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*, FF press, Zagreb 2002, 128 str.)

Objavlivanjem ovoga priručnika hrvatska je frazeologija okrenula novu stranicu u svom razvoju. Preselila je proučavanje frazema iz stručnih časopisa, zbornika i skupnih publikacija u širi i potpuniji medij – knjigu, ovaj put posvećenu obradi poredbenih frazema.

Autorica je predstavница zagrebačke frazeološke škole, profesorica na Katedri za